

Orkar Ukraina reformera sig?

Hur är situationen i landet?

Torsdag 15 november ordnade OSSE-Nätverket ett seminarium om Ukraina på ABF-huset med ABF Stockholm, Östgruppen för demokrati och mänskliga rättigheter och Sällskapet för Studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien som medarrangörer.

Inledare och moderator var Nätverkets tidigare vice ordförande **Olof Kleberg** med Olena Tregub, Hanna Söderbaum och Alina Zubkovych som talare. **Olena Tregub** är verksam i Kiev och knuten till ukrainska Transparency International. Tidigare har hon varit ansvarig för biståndet från utlandet vid Ukrainas ekonomiministerium. **Hanna Söderbaum**, är nydisputerad doktor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet på en avhandling om oligarkernas inflytande i landet. **Alina Zubkovych** kommer från Ukraina och är nu post-doc forskare vid Södertörns högskola. Samtidigt är hon verksam i kulturorganisationen Ukrainian Institute in Sweden.

Seminarieret hölls på engelska och samlade drygt 30 deltagare.

I sin inledning påminde **Olof Kleberg** om att Ukraina är Europas till ytan största land (om man bortser från Ryssland) och med en befolkning på 45 miljoner invånare kan jämföras med exempelvis Polen och Spanien.

Den internationella uppmärksamheten upptas fortfarande främst av relationerna till Ryssland och EU efter majdanrevolutionen 2013/14, den ryska annekteringen av Krim i mars 2014 och det ännu pågående kriget i landets östra delar genom rysk inblandning.

Samtidigt har landet politiskt gått i mer demokratisk riktning. Syftet med det här seminarieret var att belysa den inrikespolitiska situationen. Å ena sidan har några framsteg gjorts genom en decentralisering, vissa ekonomiska reformer och inrättandet av en antikorrupsionsdomstol. Å andra sidan domineras ekonomin fortfarande av oligarker, korrruptionen är fortfarande utbredd och rättsväsendet har stora brister.

Olof Kleberg tog en avstamp i en jämförelse med Polen. 1991, efter Sovjetsystemets fall, stod Polen och Ukraina på ungefär samma nivå ekonomiskt. I dag är medelinkomsterna i Polen fyra gånger så höga som i Ukraina. Levnadsstandarden i Ukraina idag är lägre än den var 1990. Efter 25 år av vanstyre intar Ukraina en låg plats, 137 närmast Ryssland, av 180 på Transparency Internationals korrupsionsindex för världens länder.

Olena Tregub redogjorde i sin inledning för verksamheten i det särskilda organ för anti-korrupsionsarbete (NAKO) som finns inom Transparency International i Ukraina. Arbetet har koncentrerats på korrupsion inom försvars- och säkerhetssektorn. Den är stor i Ukraina, både på grund av konflikten med Ryssland, och historiskt genom en stor krigsmaterielindustri sedan Sovjettiden. Här har inte funnits något ansvarsutkrävande för verksamheten och försvarsfrågorna behandlas förstas under särskild sekretess. Kriget mot Ryssland blir en ursäkt för total sekretess kring vapenförsörjningen. Det främjar och förstärker korrupsion. För att upprätthålla sitt oberoende och sitt anseende har NAKO en styrelse med tre internationella företrädare med internationell militär erfarenhet - en sloven, en fransman och en amerikan - och tre ukrainare med bakgrund i politik och medier. NAKO genomför egna utredningar och publicerar rapporter, alltid på både ukrainska och engelska.

Olena Tregub som var mycket förtroendegivande i sin framställning med en nykter inställning utan skönmålningar kunde, också till sin egen överraskning, redovisa ganska positiva resultat

av verksamheten så här långt. En utredning om korrupta affärer vid bostadsbyggande för försvaret och på försvarets mark har lett till att sex kontrakt ogiltigförklarats. Ett förvärv av 100 ambulanser till försvaret ogiltigförklarades också efter NAKO:s avslöjanden om ett korrupt anbudsförfarande där kontraktet gått till ett företag där en hög tjänsteman i försvarsdepartementet hade egna intressen.

Men även om kontrakten hävts och de korrupta affärerna stoppats har det inte väckts några åtal i domstol eller utdömts några straff. 2017 var Ukraina fortfarande det mest korrupta landet i Europa enligt Transparency International. 80 procent av befolkningen uppfattar enligt opinionsundersökningar sitt land som helt korrumpert. Korruption på lägre nivå har satts åt men inte samhällets höjdare, oligarkerna.

En nationell antikorrupsionsbyrå arbetar sedan några år med viss framgång. Nu har det beslutats att inrätta en Högsta antikorrupsionsdomstol, vars ledamöter är på gång att utses.

Efter omvälvningen 2014 och valen därpå bildades en parlamentsgrupp av ”eurooptimister” samtidigt som ett antal reformengagerade sökte sig till arbete i ministerierna och bildade en informell grupp (”det professionella regeringsinitiativet”). Detta innebar friskt blod i systemet men inte tillräcklig förändring.

Till den sammansatta bilden hör samtidigt att Ukraina är det mest öppna landet i Östeuropa och öppnare än västeuropeiska EU-länder som Grekland och Portugal. Civilsamhället lever visserligen farligt, med 54 angrepp på aktivisters liv bara 2018, men ger sig inte och är pådrivande sedan majdanrevolutionen.

Hanna Söderbaum utgick från sin doktorsavhandling om Ukrainas oligarker och hur de söker legitimitet för sin roll. Hon delade upp sin analys med de olika presidentperioderna som stadier och visade att Kutjmas presidentperiod efter självständigheten till 2004 släppt kapitalismen otyglad fri och givit rum för oligarker som kunde tillförsäkra sig landets rikedomar för egen vinning. Jusjtjenkos tid (2005-2010) präglades av politiska strider som gav oligarkerna ostört spelrum. Janukovitj (2010-2013) stärkte sin egen familjs ställning som oligark, medan oligarken Porosjenko som nu är president är inriktad på att legitimera oligarkerna roll som politiker.

Till strävandena att visa upp sin egen ställning som legitim hör att oligarkerna nu vill visa upp sig som ansvariga medborgare engagerade i filantropi. Genom att äga nyhetsmedierna kan de förmedla en sådan positiv bild av sig själva. Oligarkerna låter sig framställas som ”business supermen” i kontrast till ineffektiva byråkrater. Men konkurrensen mellan olika ägare leder ändå till en viss mångfald i nyhetsrapporteringen.

I sin filantropi koncentrerar sig oligarkerna på att dela ut stipendier till enskilda genom sina egna stiftelser och har inget samarbete med civilsamhällets organisationer.

Alina Zubkovych nämnde i sitt anförande att oligarken Pintjuk som också varit premiärminister och värnar sina europeiska kontakter med bl a Carl Bildt avviker något genom vissa försök att närma sig civilsamhällets organisationer vilka dock enligt Olena Tregub avvisar hans kontaktförsök. Pintjuk stöder konst och kultur och har möjliggjort utställningar av värde. Men hans grundbudskap är detsamma som de andra oligarkernas: ”Affärsvärlden måste hjälpa till att ta hand om folk så länge politik och förvaltning inte fungerar”.

Alina Zubkovychs samlade bild av läget är att majdanrevolutionen, ”värdighetens revolution” innebär en demokratisk vändpunkt varifrån det inte finns någon väg tillbaka. Men samtidigt är den politiska och ekonomiska eliten fortfarande densamma.

Så torde det förbli åtminstone ett decennium till. Inför presidentvalet nästa år är alla kända kandidatnamn knutna till oligarkerna. Favorit är kanske en skådespelare som mest gjort sig känd för att ha spelat president i en TV-serie i en oligarkägd kanal! Men Olena Tregub ser en liten möjlighet om alla oberoende organisationer och kandidater skulle förmå sig att samlas kring ett gemensamt kandidatnamn.

Mot slutet ställdes frågan varför korruption blivit ett så särskilt stort problem i Ukraina.

-Privatiseringen gick fel. Det fanns inga kontrollerande statliga institutioner, svarade Olena Tregub.

-Och konkurrensen mellan flera starka oligarker har gjort dem än mer dominerande än i Ryssland och Belarus (med deras starka män Putin och Lukasjenko), tillade Alina Zubkovych.

Referat: Anders Mellbourn